

költeménye a másikat követte. December 14-én pedig megjelent a verskötet tízezer példányban: «Lengyel mezőkön tábortűz mellett». Ugyan van-e költeményeket szerető magyar ember, aki ezeket a verseket ne ismerné?

A kötetnek óriási sikere volt. Karácsonyra elkapkodták. Ára 1 korona volt. Január 4-én a verskötet tiszta jövedelmeképpen Gyóni Géza 5000 koronát adott át a szerkesztőnek a Tábori Ujság gyűjtéséhez, a Przemysl védelmében hősi halált halt m. kir. honvédek és népfelkelők özvegyeinek és árváinak támogatására.

Azután újabb verskötet megjelentetéséről tárgyaltunk. Már minden készen volt. Előkelőségek parádés előszava már benn volt a Tábori Ujság szerkesztőségében. De a sors másként döntött.

Márciusban elesett a vár. Indultunk orosz hadifogságba. Gyónitól elbúcsúztam és többé nem találkoztunk. A hadifogságban csak néha hallottunk hírt Gyóni Gézáról. A fogolytáborok között ide-oda tologatott hadifoglyok hordták széjjel Gyóni újabb verseit. Így jutott el hozzánk is időnként Gyóni lelke.

És egyszer csak hallottuk, hogy beteljesedett a költő jóvendölése, amit: «Tízezredik könyvem emléktáblájára» címmel írt a Tábori Ujság 1915 február 10-iki 105. számában: ha árva teste idegenben porlad is a mézben, tízezer könyve hazatér és beszél a tiszaparti házakban...

*

Magyarok nagy temetője! Krasznójarszki temető!

Sohasem voltam ott, mert a mi vonatunk továbbhaladt Krasznójarszki állomáson s sok száz kilométerrel távolabb, túl a Bajkálon, a berezovkai nagy fogolytáborba öntött bele.

Ezt a másik nagy magyar temetőt

azonban ismerem. 1916 halottak estéjén a fogolytáborparancsnok különös kegyképen megengedte, hogy kimehettünk a temetőbe, több ezer magyar bajtársunk sírjához.

A fogolytáborból körülbelül egy óra járásnyira, csenevész vegetáció ölén a sírhalmok hosszú-hosszú sorai domborultak ijesztő békességben. És mögöttük néhány száz előre megásott, üresen tátongó, nyitott sír. Jött a tél, amikor a több méter mélyre fagyott földben nem lehet sírt ásni. Pedig naponként új és új sírgödörök népesültek be.

Kínos pontossággal vizsgáltuk végig a még gazdátlan sírokat és találgattuk, hogy mi van részünkre megírva a sors könyvében...

Aki látta ezeket a szibériai tömegsírokat, az nem felejtí el soha. Akiknek ez lett a végállomásuk, azok nem panaszkodnak. Akik pedig Isten különös kegyelméből elkerültek ezt a végállomást, azok ne panaszkodjanak, hanem alázattal adjanak hálát a Gondviselésnek s mély megilletődéssel segítsenek, hogy visszatérhessen a világháború nagy magyar költője a krasznójarszki meszes gödörből a Tisza partjára.

Molnár Kálmán.

Párizsi színházi levél.

Németország fegyelmezett, tudatos művészi célkitűzéseket megoldani, elérni törekvő, decentralizált színházi kultúrájával szemben a francia színházi játszmát kizárólag Párizs reprezentálja, művészileg egyenetlen rapszodikus-sággal, egy-egy zseniális *vedette*-el az előadások élén, legtöbbször a jó színészi részletmunka és semmi összehangoltság hanyag közvetlenségével, a zseniális intuición és a bosszantó művészi felületesség vegyes érzelmeket keltő keveredésével... Negyven nagy színház és tíz *music hall*, varieté, kabaré játszik esténként és érthető, hogy

a világvárosi színházi szabadversenynek ebben a lázában minden fontos, csak az elmélyült művészet nem és ha mégis meglepetések érik néha az embert, ez onnan van, mert a gall színészi lélek még ma is őrzi ősi frissességének elbűvölő nyomait s legtöbbször öntudatlanul esztétikailag értékeset produkál.

Talán nem lesz érdektelen rövid keresztmetszetét adni a mai Párizs színházi életének oly módon, hogy el látogatunk egy-egy színházába és meg nézzük: *mit s hogyan játszanak*...

A négy állami színházzal kezdve seregszemlénket, először az Operáról kell megemlékeznünk. Úgy látszik, hogy ebben az előkelően konzervatív színházban is friss szél kezd lenge deni a poros kulisszák között: leg utóbb Strauss Richardnak talán leg expresszívebb hangszerelésű operáját, az *Elektrát* iktatta műsorába. Igaz, hogy ennek az egykor forradalmi zenének s a műben megnyilatkozó modern alakmeglátásnak néhol szinte brutális kifejezőerejére a francia ízlés szordinót tett és Lubin Germain Elektrája gallicizált hősnő volt, egészen más, mint a télen, Strauss dirigálásában, Münchenben hallott előadás verisztikus drámaiságú énekes tragikája, Fassbender asszony, de éppen ez a nemzeti átszíneződés volt talán ennek az estének inyenc esztétikai finomságokkal szolgáló legérdekesebb élménye.

A Comédie Française művészi korszerősödéséről a *Hamlet* új rendezésével kapcsolatban külön cikkben emlékeztünk meg (*Napkelet*, 1932 sz.). A felújítás óta az új *Hamlet* állandóan zsúfolt házak előtt hetenkint háromszor-négyszer szerepel a színház műsorán. Legutóbb — legnagyobb meglepetésemre — a szürrealista Jean Cocteau teljesen modern egyfelvonásosát fedeztem fel a heti programmon. Megnéztem: egyetlen szereplő háromnegyedórás, virtuóz mó-

don megírt éjtszakai telefonbeszélése a dráma, — a barát szakítása az asszonnyal... Berthe Bovy asszony színészi remeklése. Ez estén játszott másik két kis darabban is a gondos, csiszolt, emberien közvetlen játék iskolapéldáját nyújtották a színészek. Bovy asszony ezen az estén különben a jellemalakítás páratlan teljesítményét produkálta. A Cocteau darabon kívül Florian *La Bonne Mère* című kedves, romantikus, víg szerelmi játékban egy 17—18 éves, gyámoltalan szerelmes fiút és Barrie *La Bonne Maman* jában az öreganyó megható alakját mintázta meg színes realizmussal.

Az Opera-Comiqueben Saljapin sorozatos vendégszínházain jelenik meg *tout Paris*, Borodine *Prince Igor* jával kezdte műsorát. Saját orosz társulata és balletkara van, művészi, szép díszletei és pazar kosztümjei. A színpadképek technikailag ugyan avult, lapos kulisszarendszerekből tevődnek össze — aminek a díszlet könnyebben szállítható volta az oka, — azonban finoman stilizált, jellegzetesen orosz pittoreszk hatást tesznek a nézőre. A dúsdíszítésű, stilizált kosztümök az előadás külön nagy élményei. A rendezés gondos, művészi és izelítőt ad az operarendezés történetének abból a húszéveletti heroikus fejezetéből, amikor az orosz ballett és Bakst, működésük fénykorában az egész világnak példát mutattak olyan reformok terén, amelyek még ma sem tudtak érvényesülni sok nyugati színpadon és amelyek Párizsban most is valami inyenc «újdonság» ingerével hatnak. Nem szólva Saljapin egyedülálló és csodálatos játékművészetéről, mely egyformán kifejezésre jut testi emberábrázoló erejében és páratlanul dramatikus, közvetlen, ezerszínű énekmondásában, — például a kórusrendezés aprólékos gondossága elragadó hatást keltett. A többek között, ahogyan a lerészegedett orosz jobbágyok

mulatozása megelevenedett a színpadon, minden figura mint önálló egyéniség, az eredeti maszkok számos változatában, az egyéni alakmegjatszás groteszk és mulattató színeivel és mégis összehangoltan, — az individuumból álló kórusnak jellegzetesen orosz kollektívfilmekre emlékeztető ragyogó teljesítménye és az est egyik legszebb rendezői alkotásrészlete volt.

Az Odeonban a Goethe-év alkalmából a *Clavigo* szerepel a műsoron. Érdekes, hogy a sovíniszta francia szellem Goethének éppen azt a darabját választotta, amelyiknek közvetlen francia vonatkozásai vannak a Beaumarchais-család révén. Különben Párizs néhány könyv, cikk és az *Art et Action* nevű teljesen modern törekvésű színházi laboratórium Faust-előadásán kívül a Goethe-centenáriumról alig vett tudomást. Az Odeon Clavigo-előadása komoly és becsületos... Az első kép egészen mai stílusú a puritán-ságával, térkihasználásával és vonalritmusával: fekete háttér előtt dekoratív spanyolfal csupán jelzi a szobát, melyben egy rokokó íróasztal és két szék az összes bútor. A további képek már normális díszletkeretben peregnek. Clavigo passzív, bizonytalan alakjával nem igen tud mit kezdeni a latin színész; Carlosból rokokó Mefisztó lett.

Az állami színházak újdonságai után alfabétikus rendben véve sorra néhány színházat: az intim nézőterű *Albert I-erben* a *Velencei kalmárt* adják Irène Maugée fordításában. Kimondottan rossz, rendezőileg és színészilag egyaránt fantáziátlan előadás. A darabot, noha egyszerű függönykeretben játsszák és a színhelyeket feliratos táblák kiakasztásával jelzik, össze-vissza szabdalták. Az első felvonás a velencei jeleneteket vonta össze Jessica szökéséig; a második felvonásba vannak sűrítve az összes belmonti képek, majd Shylock «nagy jelenetével» mint színváltozással zárul;

a harmadik felvonás a törvényszéki jelenet; a negyedik: Portia kertje... ■

Az *avantgarde* szellemet Párizsban — jellemző! — nem franciák, hanem az orosz eredetű Pitoëffék képviselik, akiknek színháza most a rue du Colisée-n van: a Théâtre de l'Avenue-t bérlik... A nézőtere alig nagyobb, mint a budapesti Új Színházé, de ízlésesebb, a színpada tágasabb, azonban technikailag egyszerű, csaknem primitív. A zenekar helye fedve, innen két lépcsőfok vezet a tulajdonképpeni színpadra. A két proscénium-páholy pedig át van törve és függönyökkel zárható járásként szolgál a keskeny előszínpadra.

Amikor felmegy a függöny, fekete körfüggönyök előtt, különböző törésekkel beállított, fenn magasságilag egyenes és ferde vonalakban tagolt arany falat látunk, amelyet négy járás szakít meg: a háttér falon kettő és a jobb- s baloldalfalakon egy-egy. Balra masszív tömb ülés számára, szemben, a középen alacsony dobogó. Ez minden... Ebben a keretben Seneca *Medea* c. tragédiája fog megelevenedni! A dobogón egy sápadt, csodálatos szemű, törékeny asszony félig ül, félig térdel arany ruhában, fején arany pánttal... Ludmilla Pitoëff! És kezdi mondani Seneca hosszú tirádáit. Percekig teljesen mozdulatlan a testé, csak a feje él annál intenzívebb életet. Csupa elkínzott remegés ez az ideges, halvány, égőszemű arc. Az ember úgy érzi, hogy a lelke nincsen itt: kétezer év távolában bolyong, a messze mondatok mélyére száll le, mint valami bűvár, hogy rég elsüllyedt szépségeket ragadjon magához és hozzon fel újra napfényre... A szeme tágul, összehúzódik, túlnéz a nézőkön, legtöbbször a fejünk felett lebeg ez a csodálatos tekintet, egyre különösebbre válik, már nem Ludmilla Pitoëff beszél!... Valami szelid, szomorú megszállottság ejti hatalmába ezt a közepkori francia fafaragások finomvonalú

Madonnáira emlékeztető aranyruhás kis gyermekasszonyt: Medea talán, a vad ösztönökkel terhelt, barbár királyleány?... Nem! Csak a hullámzó érzések révülete — a meghajszoltságé, a sötét végzettel való reménytelen küzdelemé, a dacos próbálkozások és erőtlen visszahullások keserűsége...

Egy bizonyos: *nem* Medea, helyesebben — a vérengző, kegyetlen, bosszúálló Medeat nem hiszem el Ludmilla Pitoëffnek... (De ez nem jelent esztétikai kielégületlenséget... A fenségesség élménye helyett valami meleg etikai öröm szállja meg a lelkünket!) Ennek a remek színésznőnek az egyéniségén megtörték Medea alakjának a tűz és a vér színeiben izzó fényei és a barbárság atavisztikus, félelmes hangjai s mozdulatai valami gőgös, dacos, vad gyermek megnyilatkozásaivá szelídültek.

Lehiggadt, letisztult, megegyeszerűsödött Orska Mária, annak izgalmasan érdekes különködése nélkül, egy kicsit Elisabeth Bergner, annak modorosságai nélkül... és ahogy így keressük, kihez tudnók hasonlítani, egyszerre távoli emlék ötlük fel bennünk: igen!... Duse!... Az ő nagy, bensőséges színészi egyszerűsége él ebben a reá kísértetiesen hasonlító törékeny kis asszonytestben, az ő nagy, beszédes szemeinek nem homályosuló emlékét idézi ez az igazi könnytől fényes szomorú tekintet... Mozgásában pedig a «tánc Dusejá»-nak, Niddy Impeksvennek lélektől diktált, megragadóerejű, csodálatosan szép pózai oldódnak fel közvetlen, természetesen ható színészi mozgássá.

És Seneca *Medeáját* hallgatva, nézve, sajnáljuk, hogy nem láttuk Ludmilla Pitoëff Opheliáját, Nóráját, Julikáját a *Liliomban*, Gauthier Margitját és a keserű szenvedés drámába mintázott valamennyi asszonyalakját...

Az előadás átgondolt, komoly, kül-

sőségekben puritán. Érdekes a sötét antikarany chitonokba öltöztetett négytagú kórus beállítása. A lehető legkevesebb mozdulattal, valami belső megszállottsággal recitálják Seneca verseit, egyes sorokat felváltva szólóként, másokat ketten vagy mind a négyen közösen, beszélőkórusszerűen...

Jason kis szerepe még nem nyújtott lehetőséget George Pitoëff színészi megítélésére. A rendezése lelkiismeretes és nagyon intelligens színházi emberre engedett következtetni...

A *Medea* után Hjalmar Bergmann svéd író *Patrasket* c. darabját mutatta be *Joë et Cie* címen a Pitoëff-színház. A különös dráma műfajilag tragikomédia, hőse egy Peer Gynt-típusú, de mulatságos zsidó fantasztá, alakjai szegény zsidók, akik közt az érzelmes, komikus, néhol már-már tragikus, de mégis *heppy* enddel végződő történet leperreg. Ha a darab maga gyenge is, Joë szerepe egyike a világirodalom legérdekesebb zsidó karakterszerepei-nek, de természetesen nem dramaturgiai, hanem csak kizárólag színészi szempontból. George Pitoëff becsületesen *játszotta* meg az alakot, de nem tudta a publikumot magával ragadni. Annál remekebb volt ismét: az asszonyiságára ébredt, égőszemű, fekete-hajú zsidóleány alakját hiánytalanul átélő, jellemzőerejű gesztusokban, sokszínű hangban élénk elevenítő Ludmilla Pitoëff. Élmény volt a még Sztaniszlavszky társulatából ismert nagy színésznő, Germanova asszony fellépése és francianyelvű játéka egy gondosan, aprólékos realizmussal jellemzett öreg zsidóasszony szerepében. A rendezés finom ötletei, a színpad jellemzőerejű és művészi naturalizmus George Pitoëff sokhúrú rendezői fantáziáját dicsérték.

A régi Opera épületében, a jelenlegi Porte-Saint-Martin-színház színpadán az éppen kétszáz év előtt született Caron de Beaumarchais életéből kiragadott epizódok elevenednek meg

André Baugé vérszegény scenáriuma alapján, Rossini kompozícióból Eugène Cools által összeállított zene kísérete mellett. Az operabuffának minősített darab középúton mozog a régebbi stílusú operett és a tényleges vígopera között. A jeles baritonista szövegíró önmagának írt határos számokban gazdag, szimpatikus címszerpet. Az előadás is inkább a gazdagon kiállított daljátékok és történelmi tárgyú operettek stílusa felé hajlik el, semmint az operabuffa színpadi lehetőségeit aknázza ki.

A Sarah Bernhardt-színház a *L'Aiglont* elevenítette fel. A hatalmas neorenaissance nézőtér minden előadáson tele . . . Zsúfolt ház — ki tudja hányadik ezerszer. Az előadás rendezéssel teljesen ósdi: az interieuröknél az ajtóplasztika, annak árnyéka, a képek, — minden a falra festve, mely perspektivikusan hátrafelé alacsonyodik, ugyanígy a nagy szárnyas ajtók is . . . Különösen vidékiesen primitív úgy a csoportjelenetek, mint a színpadkép szempontjából az álarcosbálfelvonás. A közepes színészek simán, rutinnal pergetik a jeleneteket. A címszereplő Vera Sergine, aki közvetlenül «az isteni Sarah»-tól vette át ezt a pompás szerepet, nem rossz színésznő, emberivé, közvetlenné teszi a figurát, ami páthos van benne, azt legtöbbször elhisszük neki, van néhány érdekes mozdulata, finoman megoldott jelenete, egészében azonban sok minden «benne marad» . . . A közönség hihetetlenül hálás. Az első felvonás történelmi-óra jelenetnél a reichstadi her-

ceg szavaira felzúg az első nyíltszíni taps és attól kezdve végig lelkesedik és sírja az egész dráma-előadást. (Végeredmény: Magyarországon jobban játsszák a *Sasfiókot*, mint Párizsban...)

A Studio des Champs-Élysées-ben több mint kétszázszor játszották legutóbb Bruckner *Le Mal de la Jeunesse* (Die Krankheit der Jugend) című drámáját belga színészek francia nyelven. A vendégszereplő társulat, a *Théâtre du Marais* eredetileg pár napra érkezett Párizsba és több mint fél évig maradt itt. *Le théâtre du Marais* 1921-ben alapította Jules Delacre Brüsszelben, öt év alatt egy sor klasszikus és modern szerzőt játszottak (Corneille, Molière, Marivaux, Musset, Goldoni, About, Tristan Bernard, Maeterlinck, Ibsen, Porto-Riche, Mérimée, Gogol, Turgenyev, Pirandello, Marcel Achard stb. stb. szerepeltek műsorán); az erkölcsi sikerek azonban nem jártak együtt az anyagiakkal és a *Théâtre du Marais* 1926-ban becsukta kapuit. Négy év múlva, 1930 november 11-én három jeles belga színházi ember, Jules Delacre, Aimé Declercq és Raymond Rouleau egyesült erővel újra feltámasztották e vállalkozást. Az idei szezon Molnár Ferenc *Liliomá*val nyitották meg és Marcel Achard *Misztigríj*ével folytatták. A párizsi siker anyagilag döntően megerősítette léteket. Párizs nem a modern német drámát honorálta, hanem a kegyetlen realizmussal ecsetelt német ifjúság romlottságának örült kétszáz — színészileg kitűnő! — előadáson keresztül.

Németh Antal.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.
Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.